

de Architect

Thema: Herstructurering Ruimtelijke condities voor nieuwe economie
Ambachtelijke dubbelgekromde gevels Buurtfabriek door Marlies Rohmer
Stedebouw: ontwerpen voor de Hollandse Brug
Jaren '00: Universiteitsbibliotheek Utrecht en ING-house Amsterdam

www.deArchitect.nl

Ruimte zoekt programma

Auteur Marten Kuijpers

De positie van de stedenbouw heeft een dieptepunt bereikt. Althans, zo lijkt het. Het versterken ervan is zelfs benoemd als beleidsprioriteit in de meest recente architectuurnota. Maar niet alleen de overheid bekommert zich over de marginalisering van het vak, stedenbouwkundigen pakken ook zelf de handschoenen op. Zo organiseerde BVR Adviseurs Ruimtelijke Ontwikkeling op 29 mei een programma over de toekomst van de stedenbouw. Onder de titel 'Ruimte zoekt programma' zijn toekomstige opgaven verkend, nieuwe werkwijzen gepresenteerd en actuele thema's bediscussieerd.

Programma wordt schaarser en daarom dient de vraag welk programma op een bepaalde plek van toegevoegde waarde kan zijn, in de komende periode centraal te staan. 'Ruimte zoekt programma' neemt daarmee afscheid van de stedenbouw die zich richt op de realisatie van grootschalige woon- en kantoorprogramma's in nieuwe uitleggebieden. Voortaan vormen de verschillen tussen gebieden het vertrekpunt van het stedenbouwkundig ontwerp. Deze verschillen worden geprononceerd door een ontwerp dat nauw aansluit bij de identiteit en dynamiek van elk afzonderlijk gebied.

De vernieuwing van bestaand stedelijk weefsel is één van de opgaven die tijdens de middag is verkend. Onder de titel 'Stad op maat' is onderzocht hoe kan worden voorkomen dat wijken uit de jaren zeventig en tachtig op termijn grootschalig moeten worden geherstructureerd. De problemen in deze wijken manifesteren zich voornamelijk op publiek-private overgangen, op een kleine schaal dus. Het ontwerpen aan deze overgangen is ingewikkeld, omdat er veel gebruikers mee zijn gemeoid.

De krimpopgave stond centraal in de discussie 'Ruimte voor Krimp'. Lex de Boer, directeur van SEV, sprak van een "woningmarkt met drukverschillen". Er moeten keuzes gemaakt worden - waar bouwen, waar ontbouwen - maar of er ook sprake is van een ontwerpvragestuk, betwijfelde De Boer. Krimp is immers een auto-noom verschijnsel en als zodanig niet te sturen. Marcel Musch van BVR Adviseurs toonde aan dat als het probleem regionaal wordt benaderd, er wel degelijk sprake is van een ontwerpopgave. Deze is echter pas zichtbaar als er een relatie wordt gelegd tussen demografische en economische ontwikkelingen. In het slotdebat gaven de aanwezigen adviezen aan de overheid voor ruimtelijk beleid waarmee hun nieuwe agenda kan worden ondersteund. Eén ervan was om meer ruimte te geven aan ontwikkelingen en initiatieven van onderaf. Herbestemmings- en ontstemmingsplannen zouden een welkome aanvulling op het huidige bestemmingsplan kunnen zijn, aldus de stedenbouwkundigen. Daar tegenover stond de wens voor een sterkere overheidsregie op de grote schaal. Van de overheid wordt verwacht dat zij prioriteiten stelt en sturing geeft bij gebiedsoverstijgende opgaven. Juist in het kader van 'ruimte zoekt programma' is regie en afstemming meer dan gewenst. Het gevaar is namelijk dat, bij afwezigheid van bovenlokale regie, de verschillen tussen gebieden te groot worden. Groei is immers niet meer vanzelfsprekend voor alle delen van Nederland. Als gevolg van demografische krimp en een neoliberaal overheidsbeleid dreigen achterstandsgebieden te ontstaan. Daarnaast wezen de stedenbouwkundigen op het feit dat ingenomen grondposities en bouwclaims er toe kunnen leiden dat programma's uiteindelijk niet op de juiste plek terecht komen. Kortom, sturing van bovenaf is gewenst.

De paradox is, dat er meer sturing is dan ooit tevoren. Er ontbreekt echter een overkoepelende visie. Sinds de vijfde Nota Ruimte heeft de nationale overheid geen ruimtelijke visie meer op papier gekregen. Met talloze beleidsnota's, wetten en regels denkt zij onze ruimtelijke ordening te beheersen. Doordat zij zich tegelijkertijd heeft teruggetrokken en verantwoordelijkheden heeft afgeschoven op lagere overheden en marktpartijen, is eerder sprake van het tegendeel. De ruimtelijke ordening lijkt onbeheersbaar. Ongeplande en ongewenste ontwikkelingen zoals toenemende segregatie, leegstand van gebouwen en de verrommeling van het landschap, vormen daarvan het bewijs. Ziet de overheid in dat de decentralisatie en liberalisering te ver zijn doorgeschoten? Of zet zij in de komende periode opnieuw in op grootschalige gebiedsontwikkelingen op basis van publiek-private samenwerkingen? Mede door de geplande bezuinigingen lijkt dat laatste voor de hand te liggen.

Ook Peter van Rooy, directeur van adviesbureau Accanto en leider van het slotdebat, is daarvan overtuigd. Hij hield een pleidooi voor een duurzame vorm van gebiedsontwikkeling. Veel aanwezigen waren van echter mening dat beter kan worden gezocht naar een systeem waarin kleinschalige ontwikkelingen mogelijk zijn. Grootschalige gebiedsontwikkelingen hebben in de afgelopen vijftien jaar immers meer slechte dan goede resultaten opgeleverd. Van Rooy gaf toe dat de gebiedsontwikkeling tot op heden weinig is geslaagd. Als de nadruk op programmaturing zou komen te liggen zou hier verandering in komen. De verantwoordelijkheid voor deze sturing legde hij bij de overheid.

Hoe dient de stedenbouw zich te verhouden tot deze gebiedsontwikkelingen? Waarom laten we de inrichting van onze ruimte bepalen door marktpartijen en lagere overheden? In het jubileumnummer van De Architect in april schrijft Jeroen de Willigen dat er een einde moet komen aan de tijd waarin stedenbouwkundigen het publiek-private onderhandelingsresultaat kritiekloos overnemen. Hij pleit voor een stevige onderbouwing van de programmatische afspraken en financiële randvoorwaarden in toekomstige plannen. De marginalisering van het vak, zo stelt De Willigen, is te wijten aan het feit dat te lang is gedacht in beeldkwaliteit op korte termijn, en niet in programma en strategie met ruimtelijke kwaliteit als resultaat op lange termijn.

Met 'Ruimte zoekt programma' wordt hier gehoor aan gegeven. Strategie en onderzoek naar programmatische uitgangspunten staan in deze benadering centraal. De zoektocht naar het juiste programma vraagt om een andere houding. Juist hierin kan de vernieuwing van het vak besloten liggen. Deze kenmerkt zich door maatwerk en precisie. De ontwerpen sluiten aan bij de identiteit en dynamiek van de plek. 'Ruimte zoekt programma' staat open voor ontwikkelingen van onderaf, maar verliest tegelijkertijd de samenhang op grote schaal niet uit het oog. Een integrale benadering van de opgave lijkt hiermee weer tot de mogelijkheden te behoren. De gewenste vernieuwing zal echter uit het vak zelf moeten komen, en dient zich niet afhankelijk op te stellen van ontwikkelingen aan overheid- en vastgoedzijde. Zeker nu niet. De discussies en de getoonde projecten tijdens de middag bij BVR toonden aan dat deze herleving van de stedenbouw al in gang is gezet.

www.bvr.nl